

HUR ÅBO AKADEMIFÖRENING TILLKOM.

Av P. O. von Törne.

Under de första åren av sin tillvaro var Akademiföreningen onekligen av den största betydelse för Akademin. Det är säkerligen icke för mycket sagt, att det bistånd föreningen under sina första framgångsrika år skänkte högskolan helt enkelt icke kunnat undvaras. Vid den tidpunkt då tankarna på att grunda en ekonomisk hjälporganisation åt akademiföretaget började taga form, tedde sig framtiden för det två år tidigare med stor tillförsikt och all akademisk ståt invigda nya svenska universitetet i Finland till följd av penningvärdets våldsamma fall ohjälpligt mörk. Allting tydde på, att inom en nära framtid de inkomster man hade att räkna med mycket kännbart måste komma att underskrida de utgifter som borde anses oundgängliga för att hålla det hela gående. Och bristen befarades (inom finansåret 1921—1922) på allvarliga grunder bli så omfattande, att dess täckande genom frivilligt ingripande av Akademin trognaste och mest upppoffrande donatorer icke mer skulle kunna ernås.

I en nyligen utkommen levnadsteckning över den andre av Akademin rektorer har även Akademiföreningens grundande berörts med ett par rader. Den översiktliga skildring av högskolans tillvaro under det första årtiondet av dess liv som levnadsteckningen innehåller kräver rättelse och komplettering i en del punkter. Detta må få gälla som den yttre anledningen till att här ett försök göres att sammanställa till buds stående uppgifter om tillgången vid Akademiföreningens grundande. Möjligheten att ännu kunna utnyttja

kvarlevande personliga hågkomster må ytterligare få motivera åsikten att ögonblicket nu vore inne för en tillbakablick sådan som här avses. — Författaren ser sig till sitt beklagande tvungen att i det följande som berättare rätt mycket tala i jag-form.

I början av hösten 1921 diskuterades de bekymmersamma framtidsutsikterna under enskilda samtal inom det akademiska konsistoriets då ännu icke så mångtaliga krets, liksom tydligen ock av medlemmarna i akademistiftelsens styrelse. Längre nog dröjde det innan någon ljusning började skymta, allt under det trycket tyngde svårt även på de enskilda löntagarnas budgeter. Akademiens rektor prof. S. Johansson, vald samma år på våren, greps av tvivel på akademiföretagets ekonomiska framtidsmöjligheter och umgicks med tanken på att söka sig bort till ett annat verksamhetsfält. I sitt tal vid höstterminens öppnande hade han eftertryckligt framhållit det ekonomiska nödläget. Småningom kommo krafter i rörelse. En dag meddelade mig rektor under ett samtal, att styrelsens ordförande kommerserådet E. Dahlström för honom skisserat en plan att vända sig till ett tjugutal väl situerade personer i landet för att förmå dem att bilda en krets, som årligen skulle understöda Akademien med rikligare bidrag. Som min åsikt om tanken uttalade jag, att den icke var sådan att den kunde väntas leda till målet och att man i stället borde sträva till bildande av en större sammanslutning påminnande om de organisationer »Ateneums Vänner» och »Nationalmusei Vänner» man under »dyrtidens» tryck redan åstadkommit hos oss och i Sverige. Johansson sade sig ha kommit till en liknande åsikt och ansåg tidpunkten vara inne att få till stånd en understödsförening på mycket bred bas. För oss öppnade sig perspektivet att kunna nå de vidaste medborgarkretsar med intresse för svensk bildning i hela vårt land. Vi tänkte oss omedelbart olika kategorier av medlemmar i sammanslutningen, betalande dels måttliga, dels gradvis högre medlemsavgifter. Johansson satte sig igång för att intressera styrelsen för »den ideella innebörden av

en över hela landet utbredd, genom olika samhällslager gående förening», såsom han i sitt inskriptionstal följande höst uttryckte sig. I sin helhet föreföll denna idé så mycket mer berättigad, som redan Akademiens stiftelseurkund förutsatte möjligheten av en »förening» med syfte att »stöda akademiföretaget».

Den tanken hade mognat bland Akademiens professorer, att det borde tillkomma dem att ta ett kraftigt tag för stärkande av företagets ekonomiska grund och möjliggörande av dess oinskränkta verksamhet. Det akademiska konsistoriet hade redan tidigare, i maj 1920, tillsatt en kommitté med en icke närmare begränsad uppgift att bidra till ökningen av Akademiens tillgångar, och kommittén som bestod av professorerna Johansson, Wahl och mig samt akademisekreteraren mag. Dahlström, hade därpåföljande höst och vinter gjort försök att i Helsingfors intressera personer för en hjälpverksamhet till förmån för högskolan, dock utan resultat. Man hade handlat enligt direktiv som akademistyrelsen efter överläggning lämnat vid ingången av hösten 1920 och som gått ut på att ett tiotal bemärktare personer i Helsingfors om möjligt borde förmås att bilda en kommitté, vilken skulle börja med organisationsarbetet för den tilltänkta samlingsverksamheten över hela landet. Planen hade dock icke realiserats. En allvarligt menad ansats hade slutligen yttermera gjorts. De tre professorerna i kommittén hade — sannolikt på vårvintern 1921 — begivit sig till Helsingfors för att ha ett samtal med statsr. August Ramsay, med vilken alla hade gamla förbindelser, Johansson främst dock som matematiker. Statsrådet Ramsays tid var dyrbar, och han hade bett oss infinna oss kl. 8 på morgonen i sin bostad den dag samtalet skulle äga rum. Han mottog oss med största vänlighet och med den humorfyllda blandning av skämt och allvar, som är hans sätt. Det blev en givande konversation, vilken dock resulterade i att saken denna gång tog uppskov.

På hösten samma år fann man som sagt förhållandena slutligen

kräva förnyade och eftertryckliga åtgärder. En längre tid åtgick dock till överläggningar och förberedande åtgärder, och först på nyåret 1922 var man klar — såvida minnet icke sviker — till en förnyad framstöt.

Saken avancerade nu raskare. Fyramannakommittén framlade för konsistoriet en utförlig plan gående ut på att en centralkommitté borde fås till stånd i Helsingfors och därpå genom ett upprop ett större medborgarmöte sammankallas i huvudstaden. Syftet skulle bli bildandet av en förening med huvudsäte i Helsingfors och med lokalavdelningar på möjligast många ställen i landsorten. Planen gillades i huvudsak av konsistorium den 18 februari 1922, den tidigare kommittén upplöstes och en ny »exekutivkommitté» tillsattes bestående av de tre förutnämnda professorerna samt herrar M. Dahlström och J. Lönnblad såsom representanter för styrelsen. De tre professorerna gjorde nu en ny resa till huvudstaden och lyckades genom personliga hänvändningar från prof. Wahls och min sida få till stånd en sammankomst med en del av de herrar man tänkt sig som medlemmar i den blivande centralkommittén. Mötet hölls å Societetshuset och närvarande voro förutom oss tre som företrädare för Akademien ett halvt dussin bemärkta herrar: direktör Amos Andersson, bankdir. A. Frey, arkit. Harald Neovius, mag. E. v. Rettig, prof. A. Wallensköld och ett par till om vilka säker uppgift numera ej kunnat erhållas. Mag. v. Rettig yttrade sig med mycken välvilja om det tilltänkta initiativet. Prof. Wallensköld ställde sig till en början skeptisk och spörjande men lät småningom sin tveksamhet fara och förklarade sig slutligen beredd att ställa sig i spetsen för hela företaget inom Helsingfors, en uppgift som han i sinom tid med stort nit ägnade sig åt. Mötets utgång måste betraktas som lyckad, och akademiföreningens tillkomst kunde nu gälla som säker.

Det tillärnade stora mötet förbereddes omsorgsfullt. Man lyckades ernå, att Svenska Litteratursällskapet, Svenska Folkskolans

Vänner och Svenska Folkpartiets Centralstyrelse jämte Akademiens delegation ställde sig som sammankallare och undertecknade det upprop som offentliggjordes. Ett förslag till stadgar utarbetades att föreläggas det blivande mötet. Ett fyrtiotal personer i framskjuten ställning inom det ekonomiska livet och det svenska bildningsarbetet tillställdes en särskild uppmaning att infinna sig vid mötet. Den första kommittén hade redan uppgjort en förteckning på personer i åtskilliga landsortsstäder och landskommuner som väntades kunna ställa sig i spetsen för insamlingsarbetet och bli ombud för föreningen på sina hemorter.

Den 26 mars ägde det medborgerliga mötet rum i Nyländska Nationshusets festsal, förberett av uttalanden i den svenska tidningspressen landet runt. Från Akademiens sida deltog skattmästaren, kommerserådet M. Dahlström och vi tre professorer. Från och med denna dag ha vi att för belysning av Akademiföreningens utveckling tillgå skrivna urkunder och lättillgängliga tryckta upplysningar. Det föregående har till stor del byggt på svårkontrollerbara personliga hågkomster och odaterade utkast och anteckningar.

Mötet öppnades enligt protokollet av mag. E. v. Rettig som redogjorde för de ekonomiska svårigheter akademiföretaget tillföljd av dyrtiden mött och gav upplysningar om den tillärnade föreningens syfte. Till ordförande för mötet utsågs prof. Hugo Pipping. Beslut om föreningens konstituerande fattades omedelbart och utan meningsskiljaktighet. Stadgeförslaget godkändes med smärre ändringar. Medlemsteckning igångsattes genast vid tillfället, och de som antecknade sig uppgåvos stiga till ett betydande antal. En styrelse utsågs bestående av personer från Helsingfors, Åbo och »det övriga Finland»: prof. H. Pipping, prof. A. Wallensköld, mag. E. v. Rettig och lektor E. Pontán; kommerseråden E. och M. Dahlström, dr. Wilh. Stadius och prof. S. Johansson; rådman O. Jacobsson (Vasa), red. C. v. Diederichs (Björneborg), lektor W. Groop (Tammerfors) och mag. H. Hultin (Viborg).

Den ursprungliga tanken att föreningen skulle ha sitt säte med en »direktion» i Helsingfors hade övergivits, likaså att den tidigare nämnda centralkommittén skulle tillsätta en interimistisk direktion för året 1922. Blott två dagar efter mötet i Helsingfors sammanträdde den nyvalda styrelsen i Åbo och utsåg till sin ordförande kommerser. E. Dahlström och till viceordförande prof. H. Pipping samt till skattmästare kommerser. M. Dahlström. Den närmaste anslutning till stiftelsens styrelse och delegation hade därmed vunnits.

Medlemskap i Akademiföreningen tecknades för tre år — i början hoppades man att det svåraste krisläget skulle vara över inom ett par år, en förhoppning som dock blott delvis visade sig riktig. Akademiföreningen fick rätt att utse två medlemmar i Akademins delegation. Medlemmarna indelades enligt den förberedande kommitténs förslag i tre kategorier: sådana som betalade 1,000 mark i årsavgift, sådana som betalade 500 och sådana som betalade 100 mark. Strävan att markera det ideella sambandet mellan högskolan och den understödande föreningens medlemmar framträdde i anordningen att tillställa de senare Akademins tryck, proportionerat efter årsavgifternas storlek.

Den tilltänkta centralkommittén kom i själva verket aldrig att fungera mer än på papperet. Däremot kom organisationen av nya lokala kommittéer raskt i gång, framför allt av damkommittéer i Helsingfors och Åbo, och dessa utförde ett utomordentligt arbete. Intill föreningens första årsmöte, som ägde rum redan den 15 september samma år som starten skett, hade 1,400 medlemmar anslutit sig och en summa av 393,000 mark hopsamlats, inom en tid av fem och en halv månader alltså. Av de insamlade medlen hade vid utgången av Akademins finansår den 1 juli 1922 ett belopp av 157,000 mark kunnat inlevereras. Under föreningens andra verksamhetsår ökades medlemmarnas antal till 2,600 och i penningar inflöto något över 470,000 mark. Hjälpen till Akademien steg den 1 juli 1923 till 471,000 mk, eller i det närmaste femtedelen av hela årsbehovet.

Av den gamla, förberedande kommitténs medlemmar var prof. Johansson alltjämt verksam för Akademiföreningen, i vars verkställande utskott han inträdde. I sällskap med prof. J. Sundwall och herr C. J. Dahlström, föreningens förste ombudsman, företog han som bekant från hösten 1922 till våren 1923 resor till en mängd orter i landet. I föreningens uppdrag besökte jag Tammerfors, Björneborg och Vasa. Föreningens delegerade rönte överallt ett »synnerligen varmt» mottagande.

Ursprungligen hade man tänkt sig att den nya föreningen även skulle kunna verka för att tillföra Akademien gåvor såsom donationer till fonderna. Detta syfte blev blott i mindre omfattning förverkligat. Så mycket betydelsefullare blev det årliga bidraget till täckande av den under en följd av år växande bristen i budgeten. Först från och med 1928 visar denna brist, att döma av styrelsens tryckta redogörelser, en tydlig benägenhet att sjunka till obetydligare belopp. Akademiföreningens bidrag ha dock därför icke ens i detta nu blivit överflödiga, hur mycket man än för halvtannat tiotal år sedan hängav sig åt motsatta förhoppningar. Den sedan några år sjunkande räntefoten har verkat, att den hjälp Akademiföreningen alltjämt årligen kan skänka högskolan icke får skattas ringa.

